

LOGIKA DLA PRAWNIKÓW

Literatura

a) Literatura podstawowa:

- Z. Ziemiński, *Logika praktyczna*, Warszawa 2001.
- S. Lewandowski, H. Machińska, A. Malinowski, J. Petzel, *Logika dla prawników*, Warszawa 2003.
- W. Gromski, P. Jabłoński, J. Kaczor, M. Paździora, M. Pichlak, *Logika praktyczna z elementami argumentacji prawniczej*, Wydawnictwo Od.Nowa, 2015.

b) Literatura uzupełniająca:

- T. Hołówka, *Kultura logiczna w przykładach*, Warszawa 2007.
- K. Szymanek, *Sztuka argumentacji. Słownik terminologiczny*, Warszawa 2004.
- K. Szymanek, K. A. Wieczorek, A. S. Wójcik, *Sztuka argumentacji. Ćwiczenia w badaniu argumentów*, Warszawa 2008.

Wykład 1

**POCHWAŁA
PRZEDMIOTU**

Zasadność przedmiotu

Po co logika na studiach prawniczych?

Czym jest logika prawnicza?

Czym jest logika?

Podział logiki

- ⦿ logika formalna
- ⦿ semiotyka
- ⦿ ogólna metodologia nauk

Logika formalna

- ⦿ badanie form rozumowań niezawodnych
- ⦿ ograniczone zastosowanie w humanistyce
- ⦿ posługiwanie się sztucznym językiem

Semiotyka

- ⦿ nauka o znaku
- ⦿ podział semiotyki
 - semantyka (znak – przedmiot)
 - syntaktyka (znak – znak)
 - pragmatyka (znak – podmiot)

Ogólna metodologia nauk

- Wiedza o umiejętnościach wykorzystywanych przy pracy badawczej, takich np. jak:
 - definiowanie
 - klasyfikowanie
 - wnioskowanie
 - uzasadnianie twierdzeń

Spór o logikę prawniczą

(według Jana Woleńskiego)

- ⦿ logika prawnicza jako zastosowanie logiki ogólnej do prawa
- ⦿ logika prawnicza jako logika topiczna
- ⦿ logika prawnicza jako nieformalna analiza języka
- ⦿ logika prawnicza jako logika materialna

Logika prawnicza jako zastosowanie logiki ogólnej do prawa

- ⦿ Każde poprawne myślenie oparte jest na uniwersalnych standardach poprawności logicznej
- ⦿ Spór o sposób aplikacji: bezpośrednia czy zapośredniczona przez modyfikację tradycyjnych narzędzi logicznych (przykład przekonstruowania logiki zdań na logikę norm)?

Logika prawnicza jako logika topiczna

- koncentracja wokół wymiaru retorycznego
- nie chodzi o poprawność logiczną, ale o przekonanie audytorium
- sposób funkcjonowania prawa różni się od reguł, którymi rządzi się logika, np.:
 - rola ocen
 - możliwość uznania za poprawne dwóch sprzecznych decyzji
 - operowanie domniemaniami prawnymi
 - brak możliwości uchylecia się od podania rozwiązania
 - kontrowersyjność wyników

Specyfika logiki prawniczej

W tym właśnie tkwi różnica między rozumowaniem prawniczym a rozumowaniem występującym w naukach ścisłych, w szczególności dedukcyjnych, gdzie łatwiej osiągnąć zgodę co do sposobów rachunku i pomiaru. Tym też różni się rozumowanie prawnicze od rozumowania spotykanego w filozofii i w naukach humanistycznych, gdzie przy braku zgody każdy pozostaje przy swych poglądach, gdyż nie ma sędziego upoważnionego do zakończenia sporów przez wydanie wyroku

Bardzo rzadko zdarzało się, by rozumowanie prawnicze mogło doprowadzić do wniosku niepodważalnego jak dowód matematyczny

Ch. Perelman, Logika prawnicza. Nowa retoryka

Ramy przedmiotu

1. Wiadomości o języku.
2. Argumentacja
 - a) reguły racjonalnej dyskusji
 - b) argument dedukcyjny
 - c) argumenty niededukcyjne.
3. Argumentacja prawnicza
 - a) wnioski prawnicze
 - b) toposy prawnicze.

Przykładowe umiejętności (narzędzia)

- ⦿ skonstruowanie definicji, podziału logicznego, typologii
- ⦿ wskazanie i nazwanie nieuczciwego zachowania w dyskusji
- ⦿ użycie argumentu określonego typu
- ⦿ ocena jakości argumentu określonego typu
- ⦿ zamienienie wypowiedzi sformułowanej w języku naturalnym na schemat i sprawdzenie metodą matematyczną niezawodności schematu
- ⦿ wskazanie konsekwencji wypowiedzi
- ⦿ przeprowadzenie wnioskowania prawniczego

Postawa

- ⦿ łączenie krytyczności z otwartością
- ⦿ akceptacja interpretacyjnego i argumentacyjnego charakteru prawa

Wykład 2

REGUŁY RACJONALNEJ DYSKUSJI

Kryteria racjonalności

(według Ryszarda Kleszcza – „O racjonalności i jej granicach”)

- ⦿ ścisłość
- ⦿ przestrzeganie wymogów logiki
- ⦿ uzasadnianie

Kryteria racjonalności a sfery poznawcze

(według Ryszarda Kleszcza – „O racjonalności i jej granicach”)

- ⦿ sfera naukowa
- ⦿ sfera filozoficzna
- ⦿ sfera światopoglądowa
- ⦿ sfera literacka

Dowodzenie a argumentowanie

(według Ryszarda Kleszcza – „O racjonalności i jej granicach”)

Schemat argumentacji ujmowanej czynnościowo:

- a) formułowanie tezy,
- b) przedstawienie argumentów na jej rzecz i rozpatrzenie ich,
- c) krytyczna analiza kontrargumentów,
- d) oddalenie kontrargumentów,
- e) wytworzenie w audytorium przekonania o prawdziwości lub słuszności postawionej tezy i fałszywości kontrargumentów,
- f) dodatkowo – wskazanie wagi danej tezy z punktu widzenia określonego celu.

Dwa typy dyskusji

- ⦿ Dyskusja jako współpraca (dyskusja merytoryczna, rzeczowa)
 - prawda
- ⦿ Dyskusja jako walka (dyskusja retoryczna, polemiczna)
 - zwycięstwo

Zasady racjonalnej dyskusji

- ⦿ Reguła swobody wypowiedzi
- ⦿ Reguła odpowiedzialności za własne poglądy
- ⦿ Reguła uczciwości wobec stanowiska rozmówcy
- ⦿ Reguła trzymania się meritum sprawy
- ⦿ Reguła stosowania poprawnych schematów argumentacyjnych
- ⦿ Pojęcie sofizmu

Sofizmaty naruszające zasadę swobody wypowiedzi

argument *ad baculum*

„Otóż tak stoi Stary; i stoi Gonzalo. Ten, pomimo zniewieściałości swojej, dosyć okazałym był mężczyzną; ale gdy tak Biciem zaleciało, zmiękł bardzo”

Sofizmaty naruszające zasadę swobody wypowiedzi

- ⦿ argument *ad misericordiam*
- ⦿ potok słów
- ⦿ argument *ad personam*

Sofizmaty naruszające zasadę odpowiedzialności za głoszone poglądy

- ⦿ argument *ad ignorantiam*
- ⦿ ucieczka definicyjna
- ⦿ asekuracja
- ⦿ ruchome stanowisko

Sofizmaty naruszające regułę uczciwości wobec stanowiska rozmówcy

- słomiana kukła (*straw man fallacy*)
 - nadmierne uproszczenie lub trywializacja
 - radykalizacja
 - zamienienie twierdzenia zrelatywizowanego na twierdzenie niezrelatywizowane
 - wyrwanie wypowiedzi z kontekstu
 - wykorzystanie amfibolii
 - wykorzystanie akcentu

Sofizmaty naruszające regułę uczciwości wobec stanowiska rozmówcy

- ⦿ prowokowanie do przesady
- ⦿ fałszywe zwycięstwo
- ⦿ błahe wątpliwości
- ⦿ argument *ad auditores*
- ⦿ fałszywa alternatywa (bifurkacja)
- ⦿ pozorny dylemat

Sofizmaty naruszające regułę trzymania się meritum sprawy

- ⦿ zmiana tematu
- ⦿ nieistotna teza
- ⦿ ucieczka w ogólniki
- ⦿ argument *ad populum*

Wykład 3

ARGUMENTY

Pojęcie argumentu

- ⦿ wypowiedź argumentacyjna
- ⦿ standaryzacja argumentu
- ⦿ problem entymematu
- ⦿ problem wypowiedzi mętnej
- ⦿ podstawowa struktura argumentu

/P1/

/P2/

/PX/

/W/

Podstawowe błędy w argumentacji

- ⦿ brak wystarczającego związku między przesłankami a wnioskiem (błąd formalny jako przypadek szczególny)
- ⦿ błędne koło
- ⦿ błąd materialny
- ⦿ błąd bezpodstawności

Problem kresu uzasadnienia

- ⦿ dogmat
- ⦿ błędne koło
- ⦿ regres w nieskończoność (*regres ad infinitum*)

Struktura myślenia

(S. I. Hayakawa, *Language in Thought and Action*, 1930)

- ⦿ doniesienia
- ⦿ wnioski (interpretacje)
- ⦿ osąd
- ⦿ odniesienie do filozoficznej opozycji między przedstawieniem a sądem (Franz Brentano)

Rozbudowany model argumentu

- ⦿ sfery: faktów, wartości, polityki
- ⦿ konkluzja
- ⦿ przesłanki
- ⦿ założenia (dotyczą przesłanek)
- ⦿ zastrzeżenia (dotyczą zakresu konkluzji)
- ⦿ implikacje
- ⦿ odparcie

Argument dedukcyjny

- ⦿ prawdziwość przesłanek ostatecznie (a nie tylko prawdopodobnie) określa prawdziwość wniosku
- ⦿ wnioskowanie niezawodne

Argument dedukcyjny – tautologiczna struktura

/P1/ Jan mieszka w Gubinie, albo w Zielonej Górze

/P2/ Jeśli Jan mieszka w Gubinie, to Jan mieszka w Polsce

/P3/ Jeśli Jan mieszka w Zielonej Górze, to Jan mieszka w Polsce

/W/ Jan mieszka w Polsce

Argument dedukcyjny - sylogizm

Przesłanka większa: Wszyscy ludzie są śmiertelni.

Przesłanka mniejsza: Czytający te słowa jest człowiekiem.

Wniosek: Czytający te słowa jest śmiertelny.

1.1. Argument z analogii – wiadomości wstępne

- argument oparty na zasadzie podobieństwa

- schemat:

a) Typ podstawowy:

/P1/ A i B są podobne po względem p

/P2/ Twierdzenie T jest słuszne w stosunku do A

/W/ Twierdzenie T jest słuszne w stosunku do B

b) Typ indukcyjny:

/P1/ A ma cechę X i w stosunku do A prawdziwe jest twierdzenie T

/P2/ B ma cechę X i w stosunku do B prawdziwe jest twierdzenie T

/P3/ C ma cechę X i w stosunku do C prawdziwe jest twierdzenie T

/P4/ D ma cechę X

/W/ W stosunku do D prawdziwe jest twierdzenie T

1.2. Argument z analogii – kryteria poprawności

- ⦿ istotność wskazanych podobieństw
- ⦿ brak istotnej różnicy
- ⦿ różnorodność aspektów podobieństwa
- ⦿ problem ilości przesłanek
- ⦿ status wniosku

1. 3. Argument *a fortiori* jako specyficzna odmiana analogii

- ⊙ różnica w stosunku do standardowej analogii polega na tym, że cecha ze względu na którą porównujemy dwa przypadki występuje w różnym natężeniu
- ⊙ schemat:
 - /P1/ A i B są podobne po względem p
 - /P2/ Cecha p występuje w większym natężeniu w B niż w A
 - /P3/ Twierdzenie T jest słuszne w stosunku do A
 - /W/ Twierdzenie T tym bardziej może być uznane za słuszne w stosunku do B

2.1. Argument z przeciwieństwa (argumentum *a contrario*)

- ⦿ argument odwrotny do analogii
- ⦿ podkreślenie różnicy między dwoma porównywanymi przypadkami
- ⦿ schemat:
 - /P1/ A i B różnią się pod względem p
 - /P2/ Twierdzenie T jest słuszne w stosunku do A
 - /W/ Twierdzenie T nie jest słuszne w stosunku do B

2.2. Argument z przeciwieństwa – kryteria poprawności

- ⦿ brak istotnej różnicy
- ⦿ pominięcie istotnego podobieństwa
- ⦿ status wniosku

3.1. Argument z indukcji (indukcja enumeracyjna niezupełna)

- ⦿ argument oparty na zasadzie generalizacji

- ⦿ schemat:

/P1/ x_1 ma cechę A i x_1 ma cechę B

/P2/ x_2 ma cechę A i x_2 ma cechę B

/P3/ x_n ma cechę A i x_n ma cechę B

/W/ Dla każdego x , jeśli x ma cechę A, to x ma cechę B

3.2. Argument z indukcji – sofizmaty

- ⦿ zbyt mała ilość uwzględnionych przypadków – pochopna generalizacja
- ⦿ niereprezentatywność próby
- ⦿ pominięcie epistemicznej otwartości argumentu

4.1. Argument abdukcyjny

- ⦿ argument polegający na postawieniu hipotezy wyjaśniającej
- ⦿ schemat:
 - /P1/ Zjawisko Z jest niezrozumiałe
 - /P2/ Gdyby hipoteza H była prawdziwa, to zjawisko Z byłoby zrozumiałe
 - /W/ Mamy dobry powód do przyjęcia hipotezy H

4.2. Argument z abdukcji – sofizmaty

- ⦿ mała spójność z danymi
- ⦿ pominięcie hipotez alternatywnych
- ⦿ aprioryzm
- ⦿ pominięcie epistemicznej otwartości argumentu

5.1. Argument z konsekwencji

- argument odwołujący się do skutków jakiegoś rozwiązania lub poglądu
- schemat:
 - /P1/ P prowadzi do konsekwencji K
 - /P2/ Konsekwencje K są wyraźnie niekorzystne/korzystne
 - /W/ P powinno zostać odrzucone/przyjęte
- dwa rodzaje konsekwencji – empiryczne i logiczne
- równia pochyła jako specyficzny typ argumentu z konsekwencji (wersja logiczna i empiryczna)

5.2. Argument z konsekwencji - sofizmaty

- ⦿ fabrykowanie konsekwencji
- ⦿ fałszywa ocena konsekwencji
- ⦿ bezpodstawność oceniania w świetle konsekwencji

6.1. Argument z autorytetu

□ schemat:

/P/ X, który jest autorytetem, twierdzi, że T

/W/ Istnieje dobry powód, by przyjąć, że T

□ kryteria poprawności:

- precyzja wskazania powołanej osoby lub źródła
- poprawność i staranność rekonstrukcji powoływanego stanowiska
- rzeczywiste kompetencje powoływanej osoby w zakresie dyskutowanej kwestii
- bezstronność powoływanej osoby lub źródła
- reprezentatywność wskazanej wypowiedzi dla poglądów danej osoby
- opinie innych ekspertów

6.2. Argument z autorytetu - sofizmaty

- ⦿ argument *ad verecundiam*
- ⦿ „oślepienie nauką”
- ⦿ „każde dziecko wie...”
- ⦿ osobiste zapewnienie

7.1. Argument *ad hominem*

- istotą *ad hominem* jest odwoływanie się do jakichś właściwości rozmówcy.
 - a) /P1/ Osoba X twierdzi, że T
/P2/ Osoba X ma negatywną cechę C
/W/ Twierdzenie T nie jest wiarygodne

 - b) /P1/ Osoba X twierdzi, że T
/P2/ Osoba X postępuje lub postępowwała w sposób P
/P3/ Postępowanie P nie pasuje do twierdzenia T
/W/ Twierdzenie T nie zasługuje na przyjęcie

 - c) /P1/ Twierdzę, że T
/P2/ Osoba X postępuje lub postępowwała w sposób P
/P3/ Postępowanie P pasuje do twierdzenia T
/W/ Osoba X ma dobry powód, by przyjąć twierdzenie T

7.2. Argument ad hominem - sofizmaty

- ⦿ fałszywe przypisanie
- ⦿ nieistotne przypisanie
- ⦿ *ad personam*